

**ΚΕΝΤΡΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΙΣΜΟΥ
ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ**

**Πρόταση-Έκθεση του ΚΕΠΕ προς τον
Ο.ΜΕ.Δ. σχετικά με τις επιπτώσεις
μιας μεταβολής του κατώτατου
μισθού στην Ελληνική Οικονομία**

Αθήνα, Οκτώβριος 2018

Καμιά κοινωνία, το μεγαλύτερο μέρος της οποίας ζει στη φτώχεια και τη δυστυχία, δεν μπορεί να προκόψει και να ευτυχήσει με βεβαιότητα. Πέραν αυτού, το δίκαιο απαιτεί αυτοί που προσφέρουν την τροφή, την ένδυση και τη στέγαση ολόκληρου του πληθυσμού, να καρπούνται από την εργασία τους ένα τέτοιο μερίδιο του προϊόντος της ίδιας τους της εργασίας, ώστε να τρέφονται, να ενδύονται και να στεγάζονται σε ένα ανεκτό επίπεδο

Adam Smith, *Έρευνα για τη φύση και τις αιτίες του πλούτου των εθνών*,
(1776/1976 I.viii, §36, 2018: 119)

Εισαγωγή

Η οικονομική επιστήμη δεν μπορεί να προσποιείται ότι μπορεί να απαντήσει ένα κεφαλαιώδες ζήτημα όπως ο καθορισμός του άριστου επιπέδου του κατώτατου μισθού σε πολιτικό κενό. Όπως προσφυώς παρατηρεί ο καθηγητής Ben Fine:

η νομοθεσία του κατώτατου μισθού δεν είναι απλά ένα μέτρο οικονομικής πολιτικής αλλά μια αντανάκλαση και αποκρυστάλλωση πολύ ευρύτερων κοινωνικών διαδικασιών. Από αυτή την σκοπιά, παρουσιάζεται πιο άμεσα ως ένα μέτρο που δυνητικά μετατοπίζει το συσχετισμό δυνάμεων υπέρ των διαπραγματευτικά πιο αδύναμων τμημάτων του εργατικού δυναμικού. Αυτό που επιτυγχάνει στην πράξη είναι λιγότερο βέβαιο αν λάβει κανείς υπόψη τους υπόλοιπους παράγοντες που επηρεάζουν τα αποτελέσματα στην αγορά εργασίας. Αλλά είναι σημαντικό να οριοθετηθεί το νομοθετικό και ιδεολογικό πλαίσιο μέσα στο οποίο καθορίζεται η νομοθεσία του κατώτατου μισθού. Στο ένα άκρο, [η νομοθεσία αυτή] αποτελεί απλά μια οικονομική πολιτική με περισσότερο ή λιγότερο ευνοϊκά αποτελέσματα και ανοικτή σε μια αποτελεσματική εφαρμογή ή εγκατάλειψη της ανάλογα με τις οικονομικές και πολιτικές πιέσεις των καιρών. Στο άλλο άκρο, μπορεί να αποτελέσει ένα ζήτημα συνταγματικών δικαιωμάτων στο οποίο η κοινωνία αναγνωρίζει εδραία τις υποχρεώσεις της απέναντι στο εργατικό της δυναμικό» (Fine 1998: 232).¹

Συνεπώς η μετάθεση καθορισμού του κατώτατου μισθού από την διαδικασία των συλλογικών διαπραγματεύσεων στη διαδικασία μονομερώς καθορισμού του από την

---

¹ Το βιβλίο του Fine αν και έχει γραφεί πριν από δύο δεκαετίες και άρα ξεπερασμένο ως προς τα εμπειρικά του συμπεράσματα εξακολουθεί και επισκοπεί με κριτική ενάργεια την θεωρία της αγοράς εργασίας και τα ζητήματα που αναφέρονται στην οικονομική ανάλυση του κατώτατου μισθού. Βλ. ιδιαίτερα το ένατο κεφάλαιο: «Minimum wages: some analytical considerations». Βλ. επίσης και Δρουκόπουλος 2012.

πολιτεία μετά από την γνώμη των ειδικών αποτελεί και αυτή πολιτική απόφαση.² Επίσης η αναγόρευση των οικονομολόγων ως των μόνων ειδικών επί του θέματος αντανακλά και το ιδεολογικό περιεχόμενο των σχετικών συζητήσεων.³ Η οικονομική επιστήμη μπορεί στο πλαίσιο των δυνατοτήτων της να εκφέρει την – όσον το δυνατόν εμπειρισταωμένη – γνώμη της επί του θέματος, αλλά τελικά η απόφαση για το επίπεδο του κατώτατου μισθού είναι πολιτική δεδομένου ότι οποιαδήποτε ρύθμιση θα έχει αποτελέσματα που θα ωφελούν ή θα ζημιώνουν διαφορετικές οικονομικές ομάδες ή τάξεις. Τέλος πρέπει να παρατηρηθεί ότι η οικονομική επιστήμη – ιδιαίτερα το κυρίαρχο νεοκλασικό υπόδειγμα – εμπεριέχει πολιτικές προκείμενες που υποκρύπτονται ατελώς στις επιστημονικές της προτάσεις.⁴

Στο απλό οικονομικό υπόδειγμα όπου η αγορά εργασίας αποτελεί μια αγορά όπως όλες οι άλλες και η οποία είναι επιπλέον πλήρως ανταγωνιστική, η υπόδειξη είναι απλή: ο,τιδήποτε παρεμβαίνει στην ελεύθερη διαμόρφωση του μισθού δημιουργεί ανεργία και μείωση της απασχόλησης, εφόσον βεβαίως ο ορισμένος μισθός είναι μεγαλύτερος από τον μισθό ισορροπίας. Ρύθμιση του κατώτατου μισθού από την κυβέρνηση ή μέσω συλλογικών διαπραγματεύσεων – πράγμα που εξάλλου ισχύει και για κάθε συλλογική διαπραγμάτευση – είναι κατακριτέο. Το ίδιο βεβαίως επιχείρημα θα μπορούσε να ισχύει και για τον καθορισμό των ωρών εργασίας ή για τις συνθήκες υγιεινής και ασφάλειας, αλλά εκεί το παιχνίδι έχει πολιτικά χαθεί.

---

² Συχνά ο καθορισμός του κατώτατου μισθού από την πολιτεία σχετίζεται με την εξασθένηση του συνδικαλισμού σε μια χώρα ή με την αποδιοργάνωση των εργασιακών σχέσεων. Βλ. Levin-Waldman, (2001), Bodnár et al. (2018).

³ Βλ. Levin-Waldman (2001) ο οποίος εξετάζει και τον καθορισμό του κατώτατου μισθού από την πλευρά της πολιτικής επιστήμης.

⁴ Σε ένα πιο επιφανειακά πολιτικό επίπεδο ακόμα και οι πολιτικές απόψεις των οικονομολόγων γενικά – και των οικονομολόγων της εργασίας ειδικότερα – επηρεάζουν την επιστημονική τους κρίση για την επίπτωση του κατώτατου μισθού. Βλ. για παράδειγμα ένα σχετικά πρόσφατο survey των απόψεων των οικονομολόγων της εργασίας στις ΗΠΑ για την επίπτωση του κατώτατου μισθού, όπου όσοι αυτοπροσδιορίζονται ως «Δημοκρατικοί» έχουν θετικότερες απόψεις για τον ρόλο του κατώτατου μισθού από όσους αυτοπροσδιορίζονται ως «ανεξάρτητοι», ενώ οι «Ρεπουμπλικάνοι» είναι σχεδόν εντελώς αρνητικοί (Employment Policies Institute 2015). Πρβλ Whaples 1996.

Θεωρητικές ερμηνείες για τον ρόλο του κατώτατου μισθού στο πλαίσιο της συμβατικής μικροοικονομικής θεωρίας

Στο πλαίσιο του κυρίαρχου θεωρητικού υποδείγματος – τουλάχιστον στην πιο απλή και απλοϊκή του μορφή – αυτή ταύτη η νομοθέτηση του κατώτατου μισθού είναι λάθος.⁵

Παρά ταύτα κάθε θεωρητικό «παράδειγμα» (paradigm) επιδέχεται και εξαιρέσεις και υπάρχουν μια σειρά από θεωρητικές εξαιρέσεις ακόμα και στο πλαίσιο της νεοκλασικής θεωρίας όπου γίνεται αποδεκτό ότι μια αύξηση του κατώτατου μισθού δεν επηρεάζει αρνητικά την απασχόληση. Υπάρχουν αρκετές επισκοπήσεις της σχετικής βιβλιογραφίας και εκθέσεις της σε εγχειριδιακό επίπεδο ώστε να μη χρειαστεί να τις επισκοπήσουμε εδώ.⁶ Σε γενικές γραμμές τρία είναι τα βασικά επιχειρήματα που έχουν διατυπωθεί ως προς την απόκλιση από το ανταγωνιστική υπόδειγμα.

1. Μονοψωνιακή ή ολιγοψωνιακή αγορά εργασίας

Η πρώτη εξαίρεση οφείλεται στον καθηγητή του Πανεπιστημίου του Σικάγο George Stigler (Stigler 1946) και αφορά την ύπαρξη μονοψωνίου στην αγορά εργασίας, όταν δηλαδή οι προσφέροντες εργασία αντιμετωπίζουν μία μοναδική επιχείρηση που ζητά την εργασία τους. Στην περίπτωση αυτή ο μονοψωνητής εξισώνει το οριακό κόστος εργασίας με την αξία του οριακού προϊόντος της εργασίας, καθορίζει το επίπεδο της απασχόλησης και πληρώνει τον μισθό που «διαβάζει» από την καμπύλη προσφοράς εργασίας. Σε αυτήν την περίπτωση ένας κατώτατος μισθός πάνω από τον μισθό ισορροπίας μπορεί ακόμα και να αυξήσει την απασχόληση. Ο Stigler και πολλοί συμβατικοί οικονομολόγοι ισχυρίζονται ότι αυτή η εξαίρεση είναι εξαιρετικά σπάνια και συνεπώς δεν έχει μεγάλη πρακτική σημασία. Στην πραγματικότητα, η αγορά εργασίας δεν είναι τόσο ανταγωνιστική όσο παρουσιάζεται και το φαινόμενο του μονοψωνίου ή του ολιγοψωνίου μπορεί να είναι πιο συχνό άρα και να επηρεάζει την επίπτωση του κατώτατου μισθού στην αγορά εργασίας. Η ερευνητική εργασία του

---

⁵ Η ίδια η συμβατική θεωρία παρέχει όμως θεωρητικές και εμπειρικές ενδείξεις ότι η αγορά εργασίας διέπεται από ατελή ανταγωνισμό. Βλ. Manning (2011) και Boeri & van Ours (2013).

⁶ Βλ. π.χ., το μεταπτυχιακό εγχειρίδιο των Cahuc, Carcillo & Zylberberg (2014) κεφάλαιο 12 και το Boeri & van Ours (2013), κεφάλαιο 2. Βλ. επίσης Kaufman & Hotchkiss 2006, κεφάλαιο 6 και Manning 2016.

Alan Manning είναι πολύ σημαντική εν προκειμένω (Bhaskar, Manning & To 2002, Manning 2005, Manning 2011).

Ακόμη και αν δεν υπάρχουν ακραίες περιπτώσεις, μια επιχείρηση μπορεί να έχει μονοψωνιακή δύναμη επί των εργαζομένων της, απλώς επειδή αυτοί δεν θέλουν να αναλάβουν το κόστος αλλαγής εργασίας, είτε αυτό είναι χρηματικό, είτε όχι. Ο φόβος μετάβασης σε νέο εργασιακό περιβάλλον, για παράδειγμα, είναι ένα σοβαρό κίνητρο. Αντίστοιχες επιπτώσεις αναμένεται να έχει η δυσκολία εύρεσης νέας απασχόλησης, όπως ισχύει ειδικότερα σε περιόδους υψηλής ανεργίας. Σε αυτή την περίπτωση ότι το οριακό όφελος της επιχείρησης από την απασχόληση ενός επιπρόσθετου εργαζόμενου, που προκύπτει από την αξία του οριακού προϊόντος της εργασίας του, μπορεί να αποκλίνει από το οριακό κόστος της εργασίας, δηλαδή τον μισθό που πληρώνει (και όχι να εξισώνεται) όσο μικρότερη είναι η ελαστικότητα της προσφοράς εργασίας (Ashenfelter et al. 2010). Με άλλα λόγια, όσο περισσότερο πρόθυμος είναι ο απασχολούμενος να αποδεχθεί χαμηλότερο μισθό, τόσο μεγαλύτερη είναι η μονοψωνιακή δύναμη της επιχείρησης και τόσο ο μισθός μπορεί να αποκλίνει από το οριακό προϊόν της εργασίας. Οι μειώσεις μισθών στη διάρκεια της ύφεσης, ειδικά μετά την ελαστικοποίηση της αγοράς εργασίας με την κατάργηση των συλλογικών συμβάσεων και τη μείωση του κατώτατου μισθού, χωρίς αντίστοιχου μεγέθους μειώσεις στις τιμές, παραπέμπουν σε μονοψωνιακές συνθήκες στην αγορά εργασίας.

2. Υποδείγματα αναζήτησης εργασίας

Τα προβλήματα που σχετίζονται με την αναζήτηση εργασίας μπορεί να σχετίζονται με την ολιγοψωνιακή δομή της αγοράς εργασίας, αλλά μία δεύτερη εξήγηση – αυστηρά στο πλαίσιο της συμβατικής θεωρίας – σχετίζεται με την αναζήτηση εργασίας.⁷ Στο συμβατικό υπόδειγμα υπάρχει ένας ενιαίος μισθός και όποιος αναζητά μια θέση εργασίας την βρίσκει. Αν όμως – όπως συμβαίνει στην πράξη – η διασπορά των προσφερόμενων μισθών για θέσεις εργασίας με ίδια χαρακτηριστικά δεν είναι πολύ μικρή και το «πάντρεμα» θέσεων και εργαζομένων έχει κόστος, τότε είναι δυνατόν το κόστος της πλήρωσης των θέσεων εργασίας να είναι μεγαλύτερο από το επιπλέον κόστος απασχόλησης που μπορεί να επιφέρει ένας μισθός που είναι δεδομένος. Στο πλαίσιο αυτό υπάρχουν υποδείγματα με εμπειρική επιβεβαίωση που

---

⁷ Πρόκειται για τη λεγόμενη Job search theory. Για μια σύντομη επισκόπηση της θεωρίας βλ. Faggian 2014.

δείχνουν θετικά αποτελέσματα για την αύξηση του κατώτατου μισού (Flinn 2006, Ahn, Arcidiacono & Wessels 2011).

3. Μισθοί παραγωγικότητας (efficiency wages)

Τέλος στο πλαίσιο της θεωρίας των αποκαλούμενων μισθών αποτελεσματικότητας (efficiency wage theory, Βλ. Akerloff & Yellen 1986) αναγνωρίζεται ότι ο μισθός δεν είναι μόνο η μεταβλητή η οποία ισορροπεί την αγορά εργασίας, αλλά και έχει άμεση επίπτωση στην παραγωγικότητα των εργαζομένων. Ακόμη δηλ., και στο πλαίσιο μιας ανταγωνιστικής αγοράς εργασίας, η αύξηση του κατώτατου μισθού ενδέχεται υπό προϋποθέσεις να μην οδηγήσει σε μείωση της απασχόλησης. Μια τέτοια περίπτωση είναι η αύξηση της παραγωγικότητας της εργασίας παράλληλα με την αύξηση του κατώτατου μισθού βραχυχρόνια.⁸ Αυτή μπορεί να προέλθει είτε από νέες επενδύσεις, π.χ. για τον εκσυγχρονισμό του παραγωγικού εξοπλισμού μιας επιχείρησης, είτε από αξιοποίηση του κεφαλαίου που υπάρχει διαθέσιμο, αλλά δεν αξιοποιείται. Τέλος, ακόμη και χωρίς καμία αλλαγή στο κεφάλαιο της επιχείρησης, η αύξηση των μισθών από μόνη της μπορεί να οδηγήσει σε αύξηση της παραγωγικότητας.⁹

Φυσικά πέρα από γενναίο, νέο κόσμο της νεοκλασικής θεωρίας υπάρχει ένας ολόκληρος άλλος ερευνητικός κόσμος από τους αποκαλούμενους «ετερόδοξους» οικονομολόγους, εργατολόγους, νομικούς, ειδικούς των εργασιακών σχέσεων, κοινωνιολόγους, πολιτικούς επιστήμονες και τους ενεργά εμπλεκόμενους στις διαπραγματεύσεις και στη μάχη για άλλες συνθήκες κάτω από τις οποίες παρέχεται η εργασία που αμφισβητούν την μονομερή αντιμετώπιση της αγοράς εργασίας ως μια ειδική εφαρμογή της νεοκλασικής θεωρίας της αξίας. Αυτό το θέμα δεν θα το θίξουμε εδώ, δεδομένου ότι οι όροι του διαλόγου έχουν δυστυχώς μεταστραφεί σε επιστημονικό και πολιτικό επίπεδο και είναι πλέον σχεδόν αδύνατο να μιλήσει κανείς σε αυτούς τους όρους.

---

⁸ Μακροχρόνια η υποκατάσταση μεταξύ των παραγωγικών συντελεστών θα επιφέρει αύξηση της παραγωγικότητας της εργασίας, καθώς η αύξηση της τιμής της εργασίας θα οδηγήσει σε προσπάθειες υποκατάστασής της με κεφάλαιο/τεχνολογία, ώστε να μειωθεί το κόστος παραγωγής.

⁹ Για ένα αυστηρό υπόδειγμα της σχέσης μισθών αποτελεσματικότητας και κατώτατων μισθών βλ. Rebitzer & Taylor (1995). Για μια συζήτηση των μισθών αποτελεσματικότητας στα ελληνικά και τα διαφορετικά θεωρητικά θεμέλια πάνω στα οποία βασίζονται βλ. Θεοχαράκης 2005. Για μια επισκόπηση της σχέσης μισθών και παραγωγικότητας βλ. Van Biesebroeck 2015.

Επισκόπηση των εμπειρικών ευρημάτων σχετικά με τις επιπτώσεις της αύξησης του κατώτατου μισθού

Η επισκόπηση της βιβλιογραφίας του κατώτατου μισθού είναι από μόνη της οπύς *Herculae dignum*.¹⁰ Σύμφωνα με τους Belman & Wolfson (2014) από το 2000 και μετά έχουν δημοσιευθεί περί τα 600 άρθρα και βιβλία στα αγγλικά γύρω από τον κατώτατο μισθό εκ των οποίων τα 200 αφορούν σε εμπειρικά αποτελέσματα σε ανεπτυγμένες χώρες τα οποία ανέλαβαν να αναλύσουν. Η εμπειρική έρευνα για τον κατώτατο μισθό στις ΗΠΑ μέχρι τις αρχές του 1990 φαινόταν να επιβεβαιώνει τις προβλέψεις του ανταγωνιστικού υποδείγματος (Brown et al. 1982). Στα τέλη του 1991 έλαβε χώρα στο Πανεπιστήμιο Cornell ένα επιστημονικό συνέδριο που άλλαξε τα δεδομένα και με το οποίο ξεκίνησε η λεγόμενη «Νέα Έρευνα για τον Κατώτατο Μισθό» (New Minimum Wage Research).¹¹ Σημαντική συμβολή ήταν η εργασία των David Card και Alan Krueger οι οποίοι εξέτασαν την μεταβολή της απασχόλησης των νέων στα ταχυφαγεία (fast food restaurants) στις πολιτείες της Πενσυλβανίας και του New Jersey οι οποίες συνορεύουν και από τις οποίες μόνο η δεύτερη αύξησε τον κατώτατο μισθό, ενώ δεν παρατηρήθηκε μεταβολή στην απασχόληση.¹²

Η επισκόπηση της βιβλιογραφίας είναι γεμάτη προβλήματα. Κατ' αρχήν παρατηρείται το φαινόμενο της «μεροληψίας των δημοσιεύσεων» (publication bias) όπου συγγραφείς των οποίων τα αποτελέσματα δεν συμφωνούν με τα συμβατικά έχουν μικρότερη πιθανότητα δημοσίευσης των αποτελεσμάτων τους, γεγονός που αλλάζει τα αποτελέσματα.¹³

Τα εμπειρικά ευρήματα δεν είναι συμβατά ως προς τι ακριβώς μετρούν, ως προς την στατιστική μεθοδολογία που ακολουθούν και ως προς την χρήση των δεδομένων. Πράγματι ένα μεγάλο μέρος της αντιπαράθεσης μεταξύ των ερευνητών αφορά στη μεθοδολογία, έχουν δε εντοπιστεί και συγκεκριμένα στατιστικά προβλήματα που μεταγενέστεροι ερευνητές επιχείρησαν να διορθώσουν.¹⁴

---

¹⁰ Από το ΚΕΠΕ έχει επιχειρηθεί μια τέτοια επισκόπηση. Βλ. Χολέζας 2018.

¹¹ Βλ. Ehrenberg 1992 και τα σχετικά άρθρα του περιοδικού *Industrial and Labor Relations Review* στο ίδιο τεύχος). Βλ. και Krueger 2015 για την ιστορία της έρευνας στον κατώτατο μισθό.

¹² Βλ. ιδιαίτερα το βιβλίο τους Card & Krueger 1995.

¹³ Βλ. Card & Krueger 1995, Doucouliagos & Stanley 2009, de Linde Leonard et al 2014 και Belman & Wolfson 2014. Ενδιαφέρον είναι ότι οι Doucouliagos και Stanley βρίσκουν μεροληψία στις μελέτες στις ΗΠΑ, αλλά όχι σε εκείνες του ΗΒ που μελέτησαν μαζί με την de Linde Leonard

¹⁴ Βλ. ιδιαίτερα Belman & Wolfson (2014) κεφάλαιο 2. Ίσως η πιο γνωστή αντιπαράθεση της δεκαετίας του 1990 η οποία συνεχίστηκε και αργότερα ήταν μεταξύ των Card & Krueger αφενός και των Neumark & Wascher αφετέρου.

Ακόμα και οι ερευνητές που επιχειρούν να επισκοπήσουν την εμπειρική βιβλιογραφία δεν συμφωνούν πάντα μεταξύ τους. Ορισμένοι ακόμα και πρόσφατα θεωρούν ότι μια αύξηση του κατώτατου μισθού θα έχει αρνητικό αποτέλεσμα στην απασχόληση των εμπλεκομένων ομάδων και στην οικονομία γενικότερα.¹⁵

Συχνά οι ερευνητές καταφεύγουν στην μέθοδο της μετα-ανάλυσης (meta-analysis) ή μετά-παλινδρομικής ανάλυσης (meta-regression analysis) προκειμένου να εξετάσουν εμπειρικά μέσα από ένα συγκεκριμένο μεθοδολογικό πλαίσιο εμπειρικές μελέτες που έχουν γίνει. Κλασικές εργασίες είναι των Card & Krueger (1995^a), των Doucouliagos & Stanley (2009), των de Linde Leonard, Doucouliagos & Stanley (2014) και των Belman & Wolfson (2014). Με τον τρόπο αυτό συγκεντρώνουν και συνοψίζουν την διαθέσιμη έρευνα στατιστικά και γραφικά (funnel graphs). Παρά το γεγονός ότι ακόμα και τα αποτελέσματα των μετά-αναλύσεων δεν είναι ευχερώς συνοψίσιμα διότι στην σχέση που προσδιορίζει την ελαστικότητα της απασχόλησης ως προς τον κατώτατο υπεισέρχονται διάφορες μεσολαβούσες μεταβλητές (είτε οικονομικές είτε σχετιζόμενες με τη μεθοδολογία της έρευνας) μπορούμε σε εντελώς αδρές γραμμές να πούμε ότι

- Η επίπτωση μιας αύξησης του κατώτατου μισθού – σε περιορισμένα πλαίσια – έχει μικρή έως ανύπαρκτη επίπτωση στην απασχόληση είτε των ομάδων που αφορά ο κατώτατος μισθός, είτε στη συνολική απασχόληση. Από πλευράς κοινωνικής ευημερίας η οποιαδήποτε επίπτωση υπάρξει στην απασχόληση αντισταθμίζεται από την αύξηση των μισθών, τόσο του κατώτατου όσο και του μέσου.
- Η αύξηση του κατώτατου μισθού συμπαρασύρει και τον μέσο μισθό. Ιδιαίτερα επηρεάζοντας όσους βρίσκονται στα χαμηλά επίπεδα λίγο πιο πάνω από τον κατώτατο. Αυτό θα έχει θετική επίπτωση τόσο στη μείωση της μισθολογικής ανισότητας, στο ποσοστό φτώχειας (ιδιαίτερα σε περιπτώσεις όπου σημαντικό τμήμα των φτωχών είναι μισθωτοί, όπως στην Ελλάδα) και στη συνολική μείωση της εισοδηματικής ανισότητας.¹⁶

---

¹⁵ Οι πιο έντονοι εκφραστές αυτής της άποψης είναι οι Neumark & Wascher (2007, 2008).

¹⁶ Σε άλλες χώρες η σχέση κατώτατου μισθού και φτώχειας δεν φαίνεται να είναι τόσο καθαρή. Οι Karakitsios & Matsaganis (2018) θεωρούν ότι ενώ η θετική μεταβολή του κατώτατου μισθού έχει σημαντική επίπτωση στη φτώχεια και στην ανισότητα, αυτό ισχύει μόνο όταν τα αρνητικά αποτελέσματα στην απασχόληση δεν είναι ισχυρά. Η επίπτωση του κατώτατου μισθού στην καταπολέμηση της φτώχειας και της ανισότητας πρέπει βεβαίως να εξετασθεί στο πλαίσιο μιας σειράς από άλλα μέτρα τα οποία λειτουργούν σωρευτικά. Βλ Atkinson et al. 2017.

- Η αύξηση του κατώτατου μισθού μπορεί να απορροφηθεί μέσω άλλων διαύλων προσαρμογής – όχι αναγκαστικά μέσω της μείωσης της απασχόλησης – όπως οι τιμές των προϊόντων και η μείωση της κερδοφορίας των επιχειρήσεων.
- Η επίπτωση μιας αύξησης του κατώτατου μισθού στην απασχόληση δεν είναι η ίδια σε όλους τους κλάδους μιας οικονομίας. Υπάρχουν κλάδοι στους οποίους μια αύξηση μπορεί να επηρεάσει σημαντικά την απασχόληση.
- Η επίδραση στην συνολική ανεργία είναι γενικά μικρή και μπορεί να οφείλεται και σε αύξηση της απασχόλησης μέσω της αύξησης του ποσοστού συμμετοχής στο εργατικό δυναμικό.
- Δεδομένου ότι οι εμπειρικές αναλύσεις αφορούν σχετικά μικρές αυξήσεις των κατώτατων μισθών, η παρατηρούμενη μικρή αρνητικά, ασήμαντη ή και μικρή θετική ελαστικότητα στη μείωση της απασχόλησης ως προς τον μισθό δεν μπορεί να ερμηνευθεί ως ισχύουσα σε μεγάλες μεταβολές του κατώτατου μισθού. Υπάρχει ασφαλώς κάποιο όριο πέρα από το οποίο η επίδραση της αύξησης μπορεί να έχει αρνητικά αποτελέσματα.
- Η προσαρμογή της απασχόλησης δεν επηρεάζει το ίδιο τις ροές και τα αποθέματα στην αγορά εργασίας. Φαίνεται ότι οι ροές είναι πιο ευαίσθητες, ενώ τα αποθέματα είναι λιγότερα ευαίσθητα σε μεταβολές του κατώτατου μισθού.¹⁷

Εμπειρικά ευρήματα για την Ελλάδα

Οι σχετικές μελέτες στην Ελλάδα είναι περιορισμένες στον αριθμό και σχετικά πρόσφατες. Η σημαντική μελέτη των Fotoniata & Moutos (2010) θέτει το θέμα του κατώτατου μισθού σε θεωρητική βάση στο θεσμικό και εμπειρικό της πλαίσιο αλλά δεν προβαίνει σε εκτιμήσεις ελαστικότητας (Βλ. και Γαβρόγλου 2013). Η παλαιότερη μελέτη που επιχειρεί να εκτιμήσει ελαστικότητες είναι της Koutsogeorgoroulou (1994) και αφορά τον κλάδο της μεταποίησης. Εντοπίζει δε θετική επίδραση του κατώτατου μισθού στις αποδοχές και αρνητική επίδραση στην απασχόληση ανεξαρτήτως φύλου. Η ελαστικότητα της απασχόλησης στην αύξηση του κατώτατου μισθού διαφέρει μεταξύ των φύλων και κυμαίνεται από -0,059 έως -

¹⁷ Στην Πορτογαλία όπου η κατάργηση του υποκατώτατου μισθού οδήγησε σε μια αύξηση της τάξεως του 50% στον υποκατώτατο, το αποτέλεσμα ήταν ότι οι επιχειρήσεις που εισέρχονταν στην αγορά χρησιμοποιούσαν μικρότερο ποσοστό νέων, αυτές που έκλειναν είχαν μεγαλύτερο ποσοστό, αλλά το ενδιαφέρον εύρημα ήταν ότι οι επιχειρήσεις που παρέμειναν δεν επέδειξαν απολύσεις ή παραιτήσεις των νέων. Οι νέοι μείωσαν δραματικά τις παραιτήσεις τους, ενώ οι επιχειρήσεις δεν ήταν διατεθειμένες να απολύσουν τους νέους.

0,109 για τους άνδρες και από -0,060 έως -0,111 για τις γυναίκες. Αντίστοιχα, η ελαστικότητα των μισθών στον κατώτατο υπολογίστηκε σε 0,317 για τους άνδρες και 0,321 για τις γυναίκες. Ο Karageorgiou (2004) χρησιμοποιεί χρονολογικές σειρές της περιόδου 1974-2001 και βρίσκει αρνητικές, αλλά στατιστικά μη σημαντικές, επιπτώσεις των μεταβολών του κατώτατου μισθού στην απασχόληση των νέων άνω των 18 ετών. Αντίθετα, βρίσκει θετικές και στατιστικά σημαντικές επιπτώσεις στην απασχόληση των ανήλικων νέων (<18). Η ερμηνεία που δίνεται είναι ότι οι επιχειρήσεις υποκαθιστούν τους νέους με ανήλικους λόγω του χαμηλότερου κόστους των τελευταίων.

Η μεγάλη μείωση του κατώτατου μισθού το Φεβρουάριο του 2012 (32% για άτομα κάτω των 25 ετών και 22% για τους υπόλοιπους) αποτέλεσε μιας πρώτης τάξεως ευκαιρία να διερευνηθούν οι επιπτώσεις στην απασχόληση, η οποία την περίοδο εκείνη έσπαγε το ένα αρνητικό ρεκόρ μετά το άλλο. Ο Yannelis (2014) διερευνά τις επιπτώσεις της μείωσης τόσο στην απασχόληση ως απόλυτο μέγεθος όσο και στις ροές από και προς αυτήν με τη βοήθεια της Έρευνας Εργατικού Δυναμικού (ΕΕΔ). Τα αποτελέσματα της μελέτης δείχνουν ότι μετά τη μεταρρύθμιση αυξήθηκε ο ρυθμός πρόσληψης των νέων κάτω των 25 ετών ξεπερνώντας τον αντίστοιχο των ατόμων άνω των 25 ετών, ενώ οι επιπτώσεις ήταν εντονότερες για τα άτομα με χαμηλές αμοιβές. Επιπλέον, εξαιτίας της μείωσης του κατώτατου μισθού μειώθηκε αντίστοιχα η πιθανότητα των νέων κάτω των 25 ετών να απολυθούν και ο ρυθμός πρόσληψης των ατόμων άνω των 25 ετών. Για τους νέους κάτω των 25 ετών η ελαστικότητα της απασχόλησης υπολογίστηκε ότι κυμαίνεται από -0,280 έως -0,460, αρκετά υψηλότερη από τα αντίστοιχα μεγέθη που υπολόγισε η Koutsogeorgopoulou (1994). Πέρα από τις διαφορές στα δεδομένα και τη μεθοδολογία των δύο μελετών πρέπει να σημειωθεί ότι η αγορά εργασίας το 2012 ήταν σαφώς περισσότερο ευέλικτη λόγω των μεταρρυθμίσεων, στοιχείο που διευκόλυνε σε ένα βαθμό την προσαρμογή της απασχόλησης.

Η πιο πρόσφατη προσπάθεια διερεύνησης των επιπτώσεων του κατώτατου μισθού στην απασχόληση και τις αποδοχές έγινε από τον Κανελλόπουλο (2015) αξιοποιώντας διοικητικά στοιχεία. Η ελαστικότητα της απασχόλησης στη μεταβολή του κατώτατου μισθού (ως μερίδιο του μέσου μισθού, ήτοι στον Kaitz Index) υπολογίστηκε από -0,176 έως -0,297 για τους άνδρες και από -0,147 έως -0,169 για τις γυναίκες. Τα νούμερα αυτά είναι επίσης αρκετά υψηλότερα από εκείνα που υπολόγισε η Koutsogeorgopoulou (1994), αλλά μικρότερα από εκείνα στα οποία

κατέληξε ο Yannelis (2014). Επίσης, σε αντίθεση με τα ευρήματα της πρώτης, τα αποτελέσματα του Κανελλόπουλου (2015) δείχνουν σημαντικά μεγαλύτερη ελαστικότητα στην περίπτωση των ανδρών, κάτι που δεν συνάδει με την πεποίθηση ότι οι γυναίκες είναι κυρίως αυτές που αμείβονται με τον κατώτατο μισθό, άρα οι όποιες αλλαγές αναμένεται να τις επηρεάζουν περισσότερο. Οι διαφορές με προηγούμενες μελέτες δεν είναι τόσο μεγάλες στην περίπτωση της ελαστικότητας του μέσου μισθού στη μεταβολή του κατώτατου, η οποία είναι 0,380 για τους άνδρες και 0,404 για τις γυναίκες, όμως φαίνεται να επιβεβαιώνεται η μεγαλύτερη ελαστικότητα των μισθών των γυναικών.

Η κοινή ομάδα εργασίας του Συμβουλίου Οικονομικών Εμπειρογνομόνων του Υπουργείου Οικονομικών και του ΚΕΠΕ σε μια πρόσφατη μελέτη της (ΣΟΕ & ΚΕΠΕ 2018) βρίσκει με δεδομένα από τους ασφαλισμένους του ΕΦΚΑ για την περίοδο από τον Δεκέμβριο του 2003 μέχρι τον Αύγουστο του 2017, ότι η επίπτωση του σχετικού¹⁸ και του απόλυτου κατώτατου μισθού είναι αρνητική (και στατιστικά σημαντική) για την απασχόληση. Σύμφωνα με τους ερευνητές οι ελαστικότητες της απασχόλησης ως προς τον κατώτατο μισθό είναι -0,272 για τους άνδρες και -0,156 για τις γυναίκες, δηλ., μια αύξηση κατά 10% του κατώτατου μισθού θα οδηγήσει σε μια μείωση της απασχόλησης κατά 2,72% για τους άνδρες και 1,56% για τις γυναίκες. Τα ποσοστά είναι υψηλότερα αν χρησιμοποιηθεί ως μέτρο ο σχετικός μισθός. Από την άλλη πλευρά, μια αύξηση του κατώτατου μισθού εκτιμάται ότι θα αυξήσει τον μέσο μισθό. Πιο συγκεκριμένα μια αύξηση του κατώτατου μισθού κατά 10% θα αυξήσει τον μέσο μισθό κατά 3,8%.

Επιπτώσεις των μεταβολών του κατώτατου μισθού στο ΑΕΠ

Τα συμβατικά οικονομικά υποδείγματα έχουν σχεδόν εγγενώς την υπόθεση της αρνητικής σχέσης μεταξύ ύψους μισθού και ΑΕΠ αφού στερούνται κάποιας έννοιας ενεργού ζήτησης η οποία επηρεάζεται από το εισόδημα των εργαζομένων. Στο πλαίσιο αυτών των υποδειγμάτων η κοινή ομάδα εργασίας του Συμβουλίου Οικονομικών Εμπειρογνομόνων του Υπουργείου Οικονομικών και του ΚΕΠΕ (ΣΟΕ & ΚΕΠΕ 2018) διαμορφώνει ένα μακροοικονομικό υπόδειγμα στο οποίο η αρνητική

---

¹⁸ Ο σχετικός κατώτατος μισθός μετρείται με τον δείκτη Kaitz ο οποίος είναι ο λόγος του κατώτατου προς τον μέσο μισθό.

επίπτωση του κατώτατου μισθού στην απασχόληση έχει με τη σειρά της αρνητική επίδραση στο ΑΕΠ.

Αυτή η σχέση δεν είναι όμως δεδομένη αλλά αποτέλεσμα μάλλον του υποδείγματος.

Η μεταβολή του κατώτατου μισθού μπορεί να έχει θετικές επιπτώσεις στο ΑΕΠ μιας χώρας. Μια αύξηση του κατώτατου μισθού αυξάνει την αγοραστική δύναμη αυτών που αμείβονται με αυτόν. Στο βαθμό που η ροπή για κατανάλωση που έχουν τα χαμηλά εισοδήματα, συμπεριλαμβανομένων αυτών που αμείβονται με τον κατώτατο μισθό, είναι μεγαλύτερη από εκείνη των υψηλών εισοδημάτων τότε η συνολική ζήτηση θα αυξηθεί ωφελώντας τις επιχειρήσεις. Η κατάσταση περιπλέκεται όταν η οικονομία είναι μικρή και ανοικτή στο διεθνές εμπόριο, οπότε η επιπλέον ζήτηση δεν αποκλείεται να κατευθυνθεί σε εισαγόμενα προϊόντα επιβαρύνοντας το εμπορικό ισοζύγιο της χώρας. Αυτός ο προβληματισμός προσομοιάζει στη συζήτηση περί οικονομιών που επωφελούνται σε όρους μεγέθυνσης από την αύξηση των μισθών (wage-led growth) έναντι οικονομιών που επωφελούνται σε όρους μεγέθυνσης από την αύξηση των κερδών (profit-led growth). Οι Onaran & Galanis (2012) διακρίνουν μεταξύ οικονομιών με διαφορετικό μοχλό μεγέθυνσης και καταλήγουν στο συμπέρασμα ότι υπάρχει περιθώριο συντονισμένων μακροοικονομικών και μισθολογικών πολιτικών στις οποίες η εγχώρια ζήτηση έχει σημαντικό ρόλο.

Η επίδραση του κατώτατου μισθού στο ΑΕΠ εξαρτάται από πληθώρα παραγόντων (Sabia, 2015). Σε αυτούς περιλαμβάνονται η ζήτηση για ανειδίκευτη εργασία (low-skilled workers) και ο μισθός των ανειδίκευτων απασχολούμενων. Επίσης, περιλαμβάνεται η διαθεσιμότητα υποκατάστατων για τα αγαθά που παράγονται από τους απασχολούμενους που αμείβονται με τον κατώτατο μισθό, η προσπάθεια που καταβάλλουν οι απασχολούμενοι και η παροχή εκπαίδευσης στην εργασία. Στην ίδια μελέτη εξετάζονται δεδομένα για τις ΗΠΑ την περίοδο 1979-2012 και υπολογίζονται οι επιπτώσεις από την αύξηση του κατώτατου μισθού στο ακαθάριστο πολιτειακό προϊόν ή στο ΑΕΠ της πολιτείας. Τα αποτελέσματα δείχνουν ότι δεν υπάρχει στατιστικά σημαντική επίδραση του κατώτατου μισθού στο ΑΕΠ. Όμως η αύξηση του πρώτου προκαλεί ανακατανομή της απασχόλησης προς όφελος των επιχειρήσεων που απασχολούν ειδικευμένους εργαζόμενους, καθώς μειώνεται η παραγωγικότητα στις επιχειρήσεις με σημαντικό μερίδιο απασχολούμενων που αμείβονται με τον κατώτατο μισθό.

Στο ίδιο μήκος κύματος ο Askenazy (2003) μελετά τις επιπτώσεις του κατώτατου μισθού στη μεγέθυνση έντεκα χωρών-μελών του ΟΟΣΑ. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα του μοντέλου ενδογενούς μεγέθυνσης που χρησιμοποιεί, η αύξηση του κατώτατου μισθού συμβάλλει θετικά στο ρυθμό αύξησης του ΑΕΠ μακροχρόνια στις ανοικτές οικονομίες (πάνω από 0,2% ετησίως), καθώς συμβάλλει στον προσανατολισμό των επιχειρήσεων από την παραγωγή στην ανάπτυξη δραστηριοτήτων Έρευνας και Ανάπτυξης (R&D). Τα αποτελέσματα έρχονται σε αντίθεση με την κλασική αντίληψη ότι ένας υψηλότερος κατώτατος μισθός είναι επιβλαβής για την ευελιξία της αγοράς και την ανταγωνιστικότητα της οικονομίας, οπότε μειώνει το ρυθμό μεγέθυνσης. Οι Bassanini & Venn (2008) εντοπίζουν θετική επίδραση του ύψους του κατώτατου μισθού στην παραγωγικότητα σε έντεκα χώρες όπου υπάρχει κατώτατος μισθός. Ωστόσο, είναι επιφυλακτικοί στα συμπεράσματά τους, διότι δεν είναι ξεκάθαρη η προέλευση αυτής της σχέσης. Αν οφείλεται στη βελτίωση των κινήτρων για επένδυση σε εκπαίδευση και κατάρτιση ή στην υποκατάσταση απασχολούμενων χαμηλών δεξιοτήτων από άλλους με υψηλές δεξιότητες είναι πολύ διαφορετικά ενδεχόμενα με επίσης διαφορετικές συνέπειες.

Ένα εναλλακτικό υπόδειγμα υπολογισμού της επίπτωσης του κατώτατου μισθού στο ΑΕΠ και την απασχόληση.

Αποφασίσαμε να υιοθετήσουμε ένα εναλλακτικό υπόδειγμα για τον προσδιορισμό των επιπτώσεων της μεταβολής του κατώτατου μισθού βασισμένο σε μια εναλλακτική θεωρητική προσέγγιση.¹⁹ Η προσέγγιση αυτή στο ζήτημα του κατώτατου μισθού, απορρέει από το έργο των Keynes (1936) και Kalecki (1971) και εστιάζει στη διπλή λειτουργία του μισθού, αφενός ως κόστος παραγωγής και αφετέρου ως πηγή εσόδου. Σε αυτό το πλαίσιο, το αποτέλεσμα μιας αύξησης του κατώτατου μισθού, που θα συμπαρασύρει και τον μέσο μισθό προς τα άνω, δεν είναι

---

¹⁹ Βασιστήκαμε στην ερευνητική εργασία που αποτελεί την διδακτορική διατριβή του Χρήστου Πιέρρου η οποία κατατέθηκε πρόσφατα στο Τμήμα Οικονομικών Επιστημών του Πανεπιστημίου Αθηνών (ΕΚΠΑ) (Pierros 2018). Το ΚΕΠΕ ευχαριστεί τον κ. Πιέρρο ο οποίος συνόψισε και επέκτεινε την έρευνά του για τους σκοπούς αυτής της έκθεσης.

προδιαγεγραμμένο, αλλά εξαρτάται από το ποια λειτουργία του μισθού έχει μεγαλύτερη επίδραση στο μακροοικονομικό περιβάλλον.

Σύμφωνα με το θεωρητικό έργο των Bhaduri & Marglin (1990), το τελικό αποτέλεσμα εξαρτάται από τα θεσμικά χαρακτηριστικά της οικονομίας. Σε μια οικονομία η μεγέθυνση της οποίας βασίζεται στην ενεργό ζήτηση και στο βαθμό αξιοποίησης του παραγωγικού δυναμικού, η αύξηση του κατώτατου, και επομένως του μέσου, μισθού θα έχει ευεργετικά αποτελέσματα σε όρους οικονομικής δραστηριότητας και απασχόλησης. Σε αυτή την περίπτωση η οικονομία χαρακτηρίζεται ως οδηγούμενη από τους μισθούς (wage-led). Στην αντίθετη περίπτωση, όπου η οικονομική μεγέθυνση είναι δέσμια αποκλειστικά της σχέσης κερδοφορίας-επενδύσεων, η αύξηση του μισθού θα έχει υφεσιακό αποτέλεσμα, με την οικονομία να χαρακτηρίζεται ως οδηγούμενη από τα κέρδη (profit-led) (Stockhammer & Onaran, 2012).

Στη βάση αυτή, ο Πιέρρος (Pierros 2018) δημιούργησε ένα εμπειρικό υπόδειγμα συμβατών αποθεμάτων και ροών (stock-flow consistent), το οποίο προσαρμόσε στην ελληνική οικονομία για να μελετήσει την επίδραση του κατώτατου μισθού στο μακροοικονομικό σύστημα. Τα stock-flow consistent (SFC) υποδείγματα βασίζονται στο έργο του Godley (Godley, 1996, 1999α και Godley & Lavoie, 2007) και είναι διαρθρωτικά μακροοικονομικά υποδείγματα που λαμβάνουν υπόψη την αλληλεπίδραση μεταξύ των μακροοικονομικών και χρηματοοικονομικών αποθεμάτων, π.χ. απόθεμα φυσικού κεφαλαίου, όγκος δανείων του ιδιωτικού τομέα, σύνολο καταθέσεων κλπ, και των αντίστοιχων ροών, π.χ. επενδύσεις, νέα δάνεια, αποταμιεύσεις κλπ. Επιπλέον, κύριο χαρακτηριστικό της μεθοδολογίας αυτής είναι ότι δεν επιβάλλει συνθήκες γενικής ισορροπίας αλλά επιτρέπει τη λειτουργία της οικονομίας σε μη βέλτιστα επίπεδα. Κατά αυτόν τον τρόπο τα SFC υποδείγματα μπορούν να εντοπίσουν δυναμικές αστάθειας με αρκετά αποτελεσματικό τρόπο (Bezemer 2010). Βασικό μεθοδολογικό εργαλείο εξέτασης της αστάθειας της οικονομίας είναι η ισορροπία των ισοζυγίων των κύριων θεσμικών τομέων της οικονομίας.

Ισοζύγιο ιδιωτικού τομέα = Ισοζύγιο πληρωμών – Δημοσιονομικό ισοζύγιο

Επισημαίνεται, ότι στον ιδιωτικό τομέα περιλαμβάνονται τα νοικοκυριά, οι μη-χρηματοοικονομικές επιχειρήσεις και ο τραπεζικός κλάδος. Η σχέση αυτή είναι ταυτοτική, απορρέει από τις εθνικολογιστικές βάσεις και ισχύει σε κάθε χρονική στιγμή. Βάσει αυτής της σχέσης, για να είναι βιώσιμη η μεγέθυνση μιας οικονομίας, θα πρέπει το ισοζύγιο του ιδιωτικού τομέα να είναι θετικό, ή εναλλακτικά το ισοζύγιο πληρωμών να είναι μεγαλύτερο του δημοσιονομικού ισοζυγίου.

Για το εμπειρικό SFC υπόδειγμα για την ελληνική οικονομία, ο Pierros (2018) βασίστηκε στο αντίστοιχο υπόδειγμα του Godley (1999β) για τις ΗΠΑ και των Papadimitriou et al. (2013) για την Ελλάδα, επεκτείνοντάς το με τρόπον ώστε να λαμβάνει υπόψη την επίδραση της διανομής εισοδήματος στην οικονομική δραστηριότητα. Επιπλέον, κατέστησε τη διανομή εισοδήματος, και κυρίως τα μερίδια κερδών και μισθών, ως εξαρτώμενα από τον κατώτατο μισθό. Σε πιο απλούς όρους, ο κατώτατος μισθός, σε συνδυασμό με το ποσοστό κάλυψης των συλλογικών διαπραγματεύσεων, καθορίζει τη διανομή εισοδήματος, η οποία με τη σειρά της επιδρά στο ΑΕΠ και στην απασχόληση.

Το μακροοικονομετρικό αυτό υπόδειγμα κάνει χρήση 182 μεταβλητών, εκ των οποίων οι 94 είναι ενδογενείς, αντλεί δεδομένα για την περίοδο δ' τρίμηνο 1997 έως δ' τρίμηνο 2016 και στη δομή του περιλαμβάνονται 94 εξισώσεις, από τις οποίες οι 12 είναι στοχαστικές.²⁰ Από τις οικονομετρικές εκτιμήσεις προκύπτει ότι η ανταγωνιστικότητα κόστους έχει μόνο αμελητέες επιπτώσεις στις εξαγωγικές επιδόσεις της οικονομίας. Αντιθέτως, κύριο πρόβλημα της οικονομίας αποτελεί το έλλειμμα διαρθρωτικής ανταγωνιστικότητάς της. Υπό αυτό το πλαίσιο, η μείωση του κατώτατου μισθού, μέσω της εφαρμογής του δεύτερου Προγράμματος Οικονομικής Προσαρμογής, δεν είχε ουσιαστικό αντίκτυπο στην ανταγωνιστικότητα της οικονομίας, αλλά κυρίως στη διανομή εισοδήματος.

Τα σχετικά οικονομετρικά αποτελέσματα παρουσιάζονται ακολούθως.²¹ Ο Πίνακας 1 καταγράφει τα αποτελέσματα αναφορικά με τους προσδιοριστικούς παράγοντες των

---

²⁰ Η δομή του υποδείγματος είναι block recursive μορφής με ιδιοσυγκρασιακό τρόπο, καθώς η ιδιωτική δαπάνη και η ζήτηση για εγχώρια προϊόντα από το εξωτερικό επηρεάζουν το σύνολο των στοχαστικών εξισώσεων είτε με άμεσο ή με έμμεσο τρόπο. Επιπλέον, ο καθορισμός των δύο αυτών κρίσιμων μεταβλητών είναι εξωγενής ή επηρεάζεται από άλλες στοχαστικές εξισώσεις μόνο μέσω ταυτοτικών σχέσεων και υστερήσεων.

²¹ Σε όλες τις μεταβλητές έχουν γίνει 12 έλεγχοι μοναδιαίας ρίζας, από τους οποίους προκύπτει ότι σχεδόν όλες οι χρονοσειρές έχουν ένα structural break, το οποίο εντοπίζεται κυρίως το 2010, ενώ όλες οι μεταβλητές πλην των εξαγωγών και εισαγωγών υπηρεσιών και του πραγματικού ΑΕΠ δύο κύριων εμπορικών εταιριών, έχουν μία μοναδιαία ρίζα.

πραγματικών εξαγωγών προϊόντων. Κύριο εύρημα είναι ότι οι εξαγωγές προϊόντων εξαρτώνται κυρίως από τη ζήτηση από το εξωτερικό²² και όχι από τις σχετικές τιμές ή τις τιμές των εξαγωγίμων προϊόντων, οι οποίες βρέθηκαν στατιστικά μη σημαντικές.

Πίνακας 1. Πραγματικές εξαγωγές προϊόντων

Μεταβλητή	Συντελεστής	Τυπικό σφάλμα	t-stat	CVD Average eigenvalue
Πραγματικό ΑΕΠ Γερμανίας	0.02***	0.00	3.17	0.14
Πραγματικό ΑΕΠ ΗΠΑ (-4)	1.06***	0.27	3.94	0.28
Τιμές εισαγόμενων	1725.51*	926.18	1.86	0.21
C	-19326.36***	3019.37	-6.4	0.99
Trend	-95.15***	33.81	-2.81	0.33
Trend^2	0.53*	0.26	1.99	0.05
Capital controls	924.75***	209.56	4.41	0.05
R-squared (Adj. R-squared)	0.94 (0.92)			
	Stat	p-value		
Hansen instability test (Ho: Stable coeffs, Eq. cointegrated)	0.24	>0.2		
Phillips-Ouliaris cointegration test (Ho: Eq. not cointegrated)	-76.15	0.00		

Πηγή: Pierros (2018). Σημείωση: Τα ***, **, * αντιπροσωπεύουν 1%, 5% και 10% επίπεδα στατιστικής σημαντικότητας, αντίστοιχα.

Ο Πίνακας 2 παρουσιάζει τα αντίστοιχα ευρήματα για τις πραγματικές εισαγωγές προϊόντων, κύριος προσδιοριστικός παράγοντας των οποίων είναι οι εξαγωγές. Το αποτέλεσμα αυτό αναδεικνύει το πρόβλημα διαρθρωτικής ανταγωνιστικότητας της ελληνικής οικονομίας, καθώς και τη λανθασμένη επιλογή εφαρμογής της πολιτικής εσωτερικής υποτίμησης, αφού η μείωση του εργασιακού κόστους δεν μπορεί να οδηγήσει σε σταθερό και υψηλό εμπορικό πλεόνασμα. Ανεξαρτήτως, επιπέδου μισθών η εξάρτηση του εξαγωγικού τομέα της οικονομίας από την εισαγωγή

²² Το πραγματικό ΑΕΠ των ΗΠΑ έχει καθοριστικό ρόλο για τις ελληνικές εξαγωγές όχι με άμεσο τρόπο αλλά με έμμεσο, κυρίως λόγω του ρόλου της οικονομίας των ΗΠΑ ως βασικού κινητήριου μοχλού της παγκόσμιας οικονομίας.

ενδιάμεσων αγαθών δεν επιτρέπει την επίτευξη οικονομικής μεγέθυνσης μέσω των εξαγωγών. Για την επίτευξη αυτού του στόχου απαιτείται η αναδιάρθρωση του παραγωγικού ιστού της οικονομίας.

Πίνακας 2. Πραγματικές εισαγωγές προϊόντων

Μεταβλητή	Συντελεστής	Τυπικό σφάλμα	t-stat	Centred VIF
Πραγματική ιδιωτική δαπάνη	0.37***	0.01	25.85	3.99
Πραγματικές εισαγωγές προϊόντων (-1)	0.98***	0.07	13.62	2.45
Σχετικές τιμές προϊόντων (-1)	-21787.89***	3848.01	-5.66	2.8
C	13041.92***	3522.53	3.7	NA
Capital controls	-1968.79***	254.9	-7.72	2.94
Παγκόσμια κρίση (2007:4)	1239.34***	354.64	3.49	3.39
Ελληνική κρίση (2010:1)	-724.29***	172.18	-4.21	2.26
Ευρωπαϊκή κρίση (2009:1-2)	-889.61*	486.67	-1.83	3.02
R-squared (Adj. R-squared)	0.95 (0.94)			
	Stat	p-value		
Hansen instability test (Ho: Stable coeffs, Eq. cointegrated)	0.17	>0.2		
Phillips-Ouliaris cointegration test (Ho: Eq. not cointegrated)	-157.28	0.00		

Πηγή: Pierros (2018). Σημείωση: Τα ***, **, * αντιπροσωπεύουν 1%, 5% και 10% επίπεδα στατιστικής σημαντικότητας, αντίστοιχα.

Ο αποπληθωριστής ιδιωτικής δαπάνης, ο οποίος αντιστοιχεί ουσιαστικά στην τιμή των μη εμπορεύσιμων προϊόντων επηρεάζεται πρωτίστως από το μερίδιο κέρδους και από τις τιμές εισαγόμενων προϊόντων και σε μικρότερο βαθμό από τον μέσο πραγματικό μισθό (βλ. Πίνακα 3). Το αποτέλεσμα αυτό επισημαίνει ότι α) η εγχώρια αγορά χαρακτηρίζεται από μεγάλες ολιγοπωλιακές δομές, β) το έλλειμμα διαρθρωτικής ανταγωνιστικότητας επηρεάζει σημαντικά και τις εγχώριες τιμές και γ) η μείωση του εργασιακού κόστους είχε ένα άμεσο αντίκτυπο στη διανομή

εισοδήματος και ως εκ τούτου, ένα περιορισμένο αποτέλεσμα στην πτώση των εγχώριων τιμών.

Πίνακας 3. Αποπληθωριστής ιδιωτικής δαπάνης

Μέθοδος: Dynamic OLS					
Επιλογή leads και lags βάσει SIC, maxlags=4, lead=1, lag=0					
HAC s.e. & cov. βάσει SIC, maxlags=2, lag=0, Bartlett kernel, Newey-West fixed bandwidth=4					
Μεταβλητή	Συντελεστής	Τυπικό σφάλμα	t-stat	Centred VIF	
Τιμές εισαγόμενων	0.35***	0.04	8.54	3.84	
Μερίδιο κέρδους	0.49**	0.19	2.58	4.92	
Πραγματικός μέσος μισθός (-)	0.11***	0.01	7.31	6.84	
Trend	0.01***	0.00	13.87	NA	
R-squared (Adj. R-squared)	0.98 (0.98)				
	Stat	p-value			
Hansen instability test (Ho: Stable coeffs, Eq. cointegrated)	0.06	>0.2			
Phillips-Ouliaris cointegration test (Ho: Eq. not cointegrated)	-202.74	0.00			

Πηγή: Pierros (2018). Σημείωση: Τα ***, **, * αντιπροσωπεύουν 1%, 5% και 10% επίπεδα στατιστικής σημαντικότητας, αντίστοιχα.

Ομοίως, ο αποπληθωριστής των εξαγωγών προϊόντων προσδιορίζεται αποκλειστικά από τις τιμές των εισαγωγικών προϊόντων (βλ. Πίνακα 4). Όπως και στην περίπτωση των εγχώριων τιμών, το μεγάλο εισαγωγικό περιεχόμενο της εγχώριας παραγωγής εμποδίζει την μείωση των τιμών των εξαγωγικών προϊόντων. Επομένως, η ανταγωνιστικότητα κόστους δύναται να βελτιωθεί μόνο μέσω της ενίσχυσης της διαρθρωτικής ανταγωνιστικότητας. Επιπλέον, σημειώνεται ότι ο σχετικός συντελεστής υπερβαίνει την μονάδα γεγονός που αντανάκλα ενδεχομένως το περιθώριο κέρδους και το κόστος παραγωγής του τομέα. Ωστόσο, το μερίδιο κερδών και ο πραγματικός μέσος μισθός βρέθηκαν στατιστικά μη σημαντικοί προσδιοριστικοί παράγοντες του αποπληθωριστή εξαγωγών προϊόντων. Η περαιτέρω διερεύνηση της σχέσης αυτής σε κλαδικό επίπεδο, αναμένεται να οδηγήσει σε πληρέστερα συμπεράσματα.

Πίνακας 4. Αποπληθωριστής εξαγωγών προϊόντων

Μέθοδος: Dynamic OLS

Επιλογή leads και lags βάσει SIC, maxlags=4, lead=2, lag=0

HAC s.e. & cov. βάσει SIC maxlags=2, lag=0, Bartlett kernel, Newey-West fixed bandwidth=4.

Μεταβλητή	Συντελεστής	Τυπικό σφάλμα	t-stat
Τιμές εισαγόμενων	1.03***	0.04	23.75
Trend	-0.01***	0.00	-2.75
Trend ²	0.00**	0.00	2.47
Ελληνική κρίση (2010:1)	-0.05**	0.02	-2.54
Ευρωπαϊκή κρίση (2009:1-2)	-0.05**	0.02	-2.52
Οριακές τιμές του αποπληθωριστή ιδιωτικής δαπάνης (2013:4)	0.04*	0.02	1.84
R-squared (Adj. R-squared)	0.98 (0.97)		
	Stat	p-value	
Hansen instability test (Ho: Stable coeffs, Eq. cointegrated)	0.06	>0.2	
Phillips-Ouliaris cointegration test (Ho: Eq. not cointegrated)	-69,19	0.00	

Πηγή: Pierros (2018). Σημείωση: Τα ***, **, * αντιπροσωπεύουν 1%, 5% και 10% επίπεδα στατιστικής σημαντικότητας, αντίστοιχα.

Τέλος, ο Πίνακας 5 παρουσιάζει τις εκτιμήσεις αναφορικά με τον πραγματικό μέσο μισθό. Στη σχέση αυτή, ο συντελεστής του κατώτατου μισθού αντανάκλα τη διασπορά των μισθών, η οποία παρουσιάζεται σχετικά σημαντική. Ωστόσο, καθοριστικότεροι παράγοντες είναι το ποσοστό ανεργίας το οποίο αποδυναμώνει την απαίτηση για υψηλότερους μισθούς στη διαπραγματευτική διαδικασία, όπως και το μερίδιο ημιαπασχόλησης και εκ περιτροπής απασχόλησης ως προς το σύνολο των απασχολούμενων, που έχει το ίδιο αποτέλεσμα.

Πίνακας 5. Μέσος πραγματικός μισθός

Μέθοδος: Dynamic OLS

Επιλογή leads και lags βάσει SIC, maxlags=4, lead=2, lag=0

HAC s.e. & cov. βάσει SIC maxlags=2, lag=0, Bartlett kernel, Newey-West fixed bandwidth=4.

Μεταβλητή	Συντελεστής	Τυπικό σφάλμα	t-stat	Centred VIF
Ποσοστό ανεργίας	-3.94***	0.64	-6.15	3.55
Κατώτατος μισθός	1.7***	0.22	7.68	1.38
Μερίδιο μερικής και εκ περιτροπής απασχόλησης προς σύνολο απασχολούμενων	-4.77***	1.58	-3	3.17
C	-3.69***	0.93	-3.96	NA
Απορρύθμιση αγοράς εργασίας (2011:1)	-0.54***	0.11	-5.12	2.42
Ευρωπαϊκή κρίση (2009:1-2)	-0.35***	0.07	-5.14	1.28
R-squared (Adj. R-squared)	0.85 (0.81)			
	Stat	p-value		
Hansen instability test (Ho: Stable coeffs. Eq. cointegrated)	0.19	>0.2		
Phillips-Ouliaris cointegration test (Ho: Eq. not cointegrated)	-199,33	0.00		

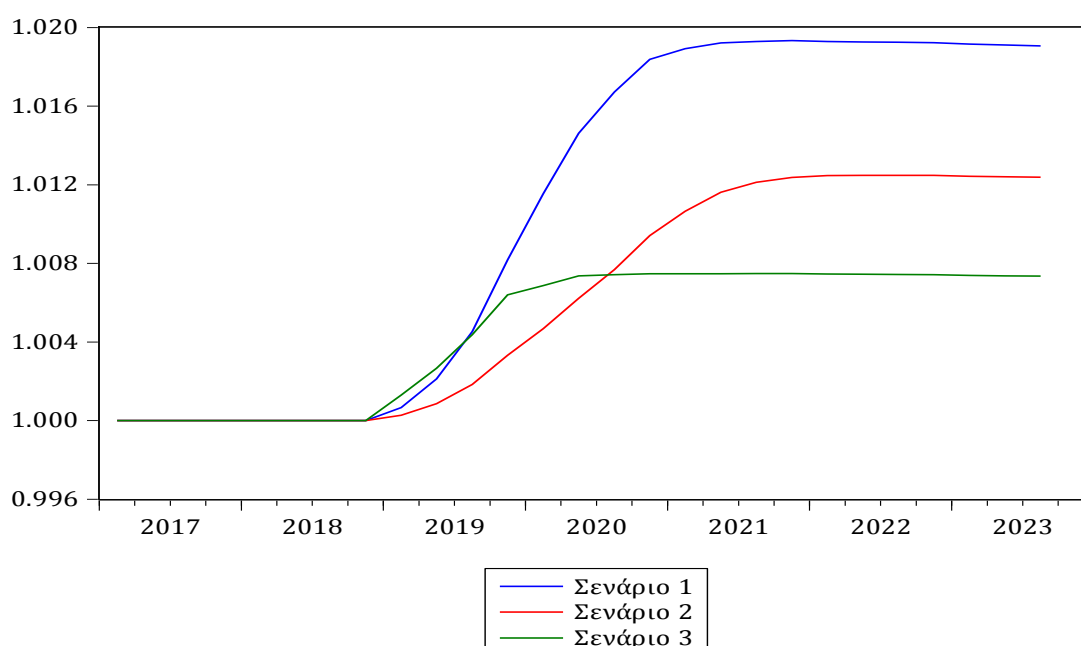
Πηγή: Pierros (2018). Σημείωση: Τα ***, **, * αντιπροσωπεύουν 1%, 5% και 10% επίπεδα στατιστικής σημαντικότητας, αντίστοιχα.

Στη συνέχεια παρουσιάζονται προσομοιώσεις εφαρμογής τριών σεναρίων πολιτικής που αφορούν την αύξηση του κατώτατου μισθού. Στο πρώτο σενάριο, ο κατώτατος μισθός επιστρέφει σταδιακά στο προ κρίσης επίπεδο, δηλαδή στα 750 ευρώ, περίπου. Η αύξηση λαμβάνει χώρα στην περίοδο μεταξύ α' τριμήνου 2019 έως και α' τριμήνου 2020. Στο δεύτερο σενάριο ο κατώτατος μισθός αυξάνεται στο διάστημα 2019-2020 κατά 2% ανά τρίμηνο (αθροιστική αύξηση 100 ευρώ, ή 17,1%), ενώ στο τρίτο σενάριο υιοθετείται η υπόθεση μιας εφάπαξ αύξησης του κατώτατου μισθού κατά 10% το α' τρίμηνο του 2019. Τα αποτελέσματα σε όρους πραγματικού ΑΕΠ,

ποσοστού ανεργίας και βιωσιμότητας της οικονομίας παρουσιάζονται ακολούθως, εκφρασμένα ως προς τα αποτελέσματα του βασικού σεναρίου.²³

Στο Διάγραμμα 1 παρουσιάζεται η επίπτωση κάθε σεναρίου στο πραγματικό ΑΕΠ.²⁴ Το πρώτο σενάριο έχει σημαντικά θετικές επιπτώσεις σε όρους οικονομικής δραστηριότητας, καθώς το πραγματικό ΑΕΠ σταθεροποιείται σε ένα επίπεδο το οποίο είναι υψηλότερο κατά 1,9% από αυτό του βασικού σεναρίου. Τα σχετικά ποσοστά στα άλλα δύο σενάρια είναι 1,2% και 0,6%, αντίστοιχα.

Διάγραμμα 1. Σενάρια για την αύξηση του κατώτατου μισθού: Επίπτωση στο πραγματικό ΑΕΠ (2017:1-2023:4)

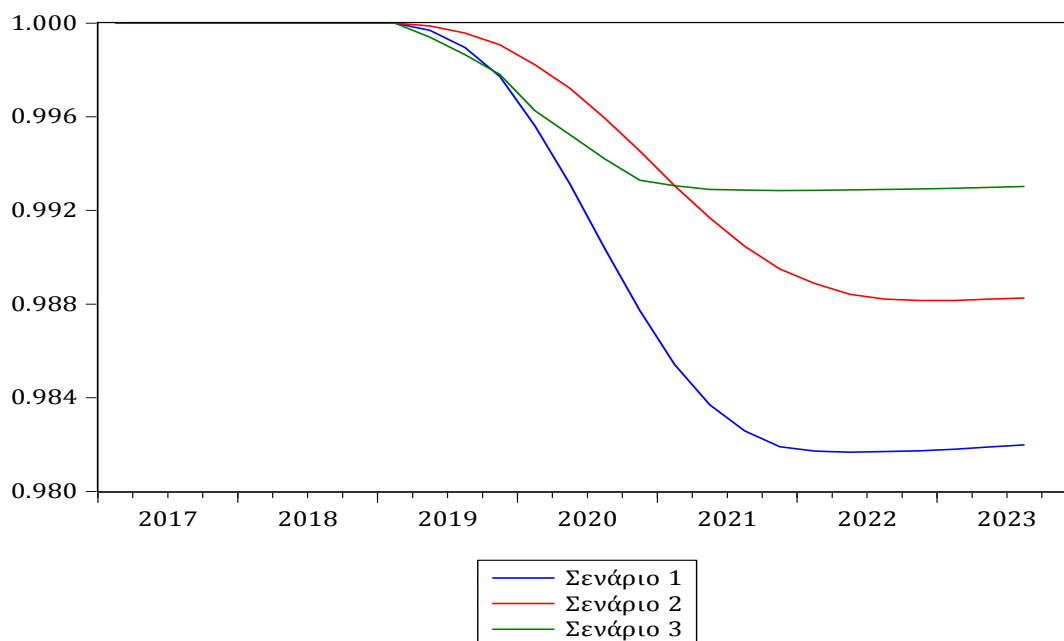
Πηγή: Pierros (2018). Σημείωση: Σύγκριση με βασικό σενάριο. Μετακυλιόμενοι μέσοι όροι τεσσάρων περιόδων.

Όμοια είναι τα αποτελέσματα σχετικά με το ποσοστό ανεργίας, όπου η μείωση του ποσοστού στο πρώτο σενάριο είναι κατά 1,7% μεγαλύτερη αυτής του βασικού σεναρίου, ενώ η αντίστοιχη διαφορά στο Σενάριο 2 είναι 1,2% και στο Σενάριο 3 είναι 0,6% (βλ. Διάγραμμα 2).

²³ Στο βασικό σενάριο το πραγματικό ΑΕΠ αυξάνεται κατά 2% το 2018 και σταθεροποιείται γύρω από το 0,4% το 2022 και 2023. Αντίστοιχα, το ποσοστό ανεργίας μειώνεται στο 18% το 2020, ενώ εν συνεχεία παρουσιάζει αυξητικές τάσεις.

²⁴ Σημειώνεται ότι σε μια εναλλακτική εκδοχή του ίδιου υποδείγματος όπου δεν λογίζεται η ύπαρξη structural break στις χρονοσειρές, προκύπτει ότι μια αύξηση του κατώτατου μισθού κατά 1% μειώνει το πραγματικό ΑΕΠ κατά 0,02% και αυξάνει το ποσοστό ανεργίας κατά 0,012%.

Διάγραμμα 2. Σενάρια για την αύξηση του κατώτατου μισθού: Επίπτωση στο ποσοστό ανεργίας (2017:1-2023:4)

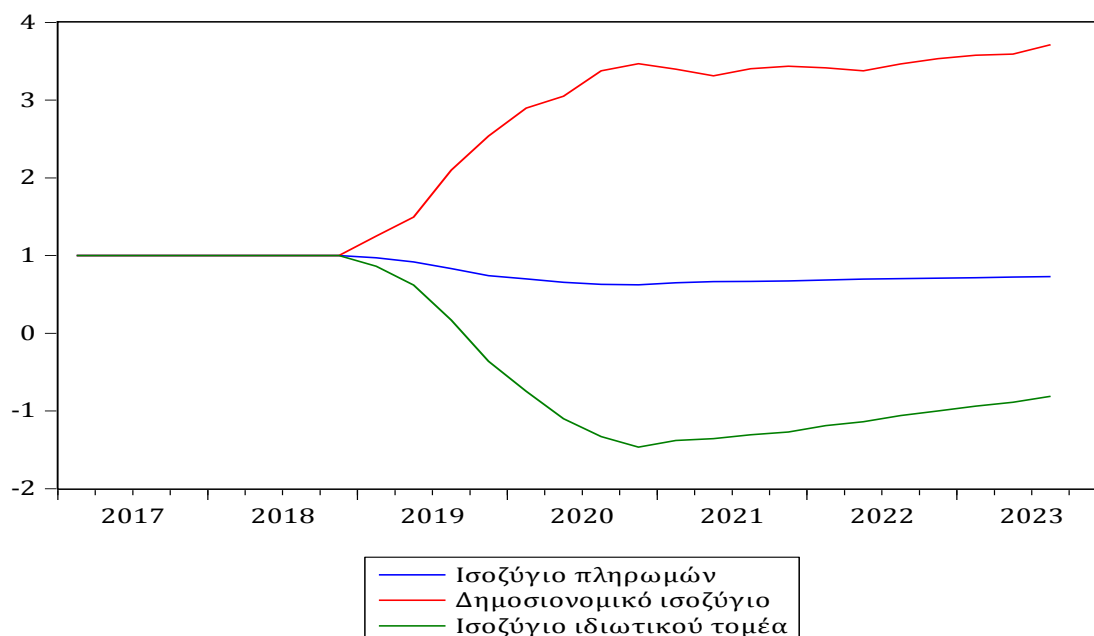

Πηγή: Pierros (2018). Σημείωση: Σύγκριση με βασικό σενάριο. Μετακυλιόμενοι μέσοι όροι τεσσάρων περιόδων.

Ωστόσο, παρά το σημαντικά θετικό γεγονός της αύξησης του ΑΕΠ και της μείωσης της ανεργίας, μια τέτοια επέκταση, όπως του πρώτου σεναρίου, δεν είναι βιώσιμη καθώς το ισοζύγιο του ιδιωτικού τομέα κινείται σε έντονα αρνητική περιοχή. Όπως φαίνεται στο Διάγραμμα 3, το ισοζύγιο του ιδιωτικού τομέα κυμαίνεται κάτω του βασικού σεναρίου και επιπροσθέτως γίνεται αρνητικό (-1,5% σε σχέση με το βασικό σενάριο). Αυτό οφείλεται κυρίως στην μεγάλη αύξηση του δημοσιονομικού ισοζυγίου, το οποίο υπερβαίνει το ισοζύγιο πληρωμών, με αποτέλεσμα η οικονομική μεγέθυνση να είναι ασταθής και μη διατηρήσιμη, υποσκάπτοντας παράλληλα τη χρηματοοικονομική ευστάθεια του ιδιωτικού τομέα. Σημειώνεται ότι α) η εξέλιξη αυτή οφείλεται στο πλαίσιο άσκησης δημοσιονομικής πολιτικής το οποίο απορροφά σε μεγάλο βαθμό τη δημιουργία νέου εισοδήματος, β) το πλεόνασμα στο ισοζύγιο πληρωμών υποχωρεί οριακά αλλά παραμένει σε θετικό επίπεδο και γ) είναι άγνωστο αν μια αλλαγή του μείγματος δημοσιονομικής πολιτικής, με μεγαλύτερο αναπτυξιακό πρόσημο, θα είχε ως συνέπεια τη βελτίωση του ισοζυγίου του ιδιωτικού τομέα ή έλλειμμα στο ισοζύγιο

πληρωμών, δοσμένου του ελλείμματος διαρθρωτικής ανταγωνιστικότητας της οικονομίας.

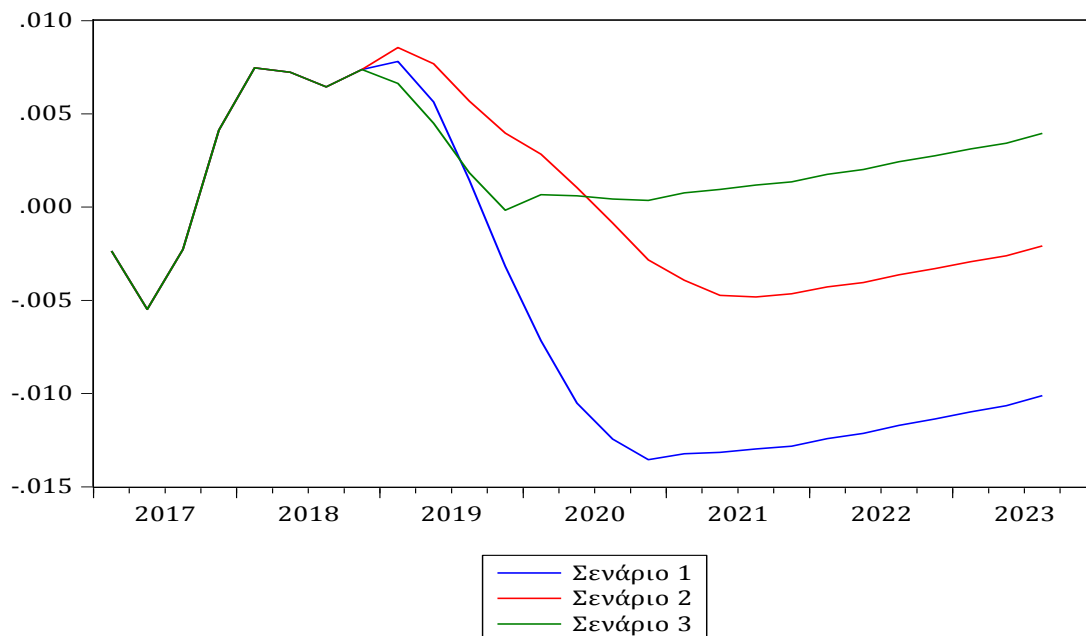
Διάγραμμα 3. Σενάριο 1: Επίπτωση στα ισοζύγια των θεσμικών τομέων (2017:1-2023:4)

Πηγή: Pierros (2018). Σημείωση: Σύγκριση με βασικό σενάριο. Μετακυλιόμενοι μέσοι όροι τεσσάρων περιόδων.

Η εξέλιξη των ισοζυγίων στα άλλα δύο σενάρια έχει την ίδια τάση αλλά διαφέρει σημαντικά ως προς την ένταση. Στο Διάγραμμα 4 απεικονίζεται το ισοζύγιο του ιδιωτικού τομέα ως ποσοστό του ΑΕΠ για κάθε σενάριο. Στο Σενάριο 1 το ισοζύγιο του ιδιωτικού τομέα αγγίζει το -1,4% του ΑΕΠ και μειώνεται οριακά, στο Σενάριο 2, διατηρείται η ελλειμματική θέση, η οποία όμως είναι μικρότερη (-0,5% του ΑΕΠ) και εν συνεχεία βελτιώνεται σημαντικά, ενώ στο Σενάριο 3 το ισοζύγιο του ιδιωτικού τομέα παραμένει θετικό σε όλη την υπό εξέταση περίοδο.

Διάγραμμα 4. Σενάρια για την αύξηση του κατώτατου μισθού: Επίπτωση στο ισοζύγιο του ιδιωτικού τομέα εκφρασμένου ως ποσοστό (%) του ΑΕΠ (2017:1-2023:4)

Πηγή: Pierros (2018). Σημείωση: Μετακυλιόμενοι μέσοι όροι τεσσάρων περιόδων.

Συμπεράσματα

Σύμφωνα με την παραπάνω ανάλυση προκύπτουν τα εξής.

Πρώτον, η εφαρμογή της πολιτικής εσωτερικής υποτίμησης ήταν μια απόλυτα εσφαλμένη επιλογή καθώς το κύριο πρόβλημα της ελληνικής οικονομίας είναι το έλλειμμα διαρθρωτικής ανταγωνιστικότητας και όχι της ανταγωνιστικότητας κόστους. Επομένως, η αύξηση του κατώτατου μισθού δεν αναμένεται να επηρεάσει σημαντικά, αν όχι καθόλου, την ανταγωνιστικότητα της ελληνικής οικονομίας.

Δεύτερον, το θεσμικό καθεστώς οικονομικής μεγέθυνσής της είναι wage-led, καθώς η αναδιανομή εισοδήματος υπέρ της εργασίας, μέσω της αύξησης του κατώτατου, και επομένως του μέσου, μισθού έχει ευεργετικά αποτελέσματα σε όρους οικονομικής δραστηριότητας και απασχόλησης. Το στοιχείο αυτό αποτελεί άλλο ένα επιχείρημα υπέρ της αναστροφής της πολιτικής εσωτερικής υποτίμησης.

Τρίτον, η διάρθρωση της εγχώριας παραγωγής δεν επιτρέπει την επίτευξη εμπορικού πλεονάσματος, που θα μεταφραστεί σε υψηλό ισοζύγιο πληρωμών. Παράλληλα, η ασκούμενη δημοσιονομική πολιτική είναι ιδιαίτερα ασφυκτική. Συνδυαστικό

αποτέλεσμα αυτών των δύο παραγόντων είναι η αύξηση της χρηματοοικονομικής ευθραυστότητας (fragility) του ιδιωτικού τομέα.

Σε αυτό το πλαίσιο και μέσα από την εξέταση των τριών προαναφερθέντων σεναρίων, προτείνεται η εφάπαξ αύξηση του κατώτατου μισθού κατά 10%, καθώς σε αυτή την περίπτωση η πίεση στο ισοζύγιο του ιδιωτικού τομέα είναι μικρότερη και δεν υποβαθμίζεται η χρηματοοικονομική του φερεγγυότητα.

Γενικά συμπεράσματα

Επιχειρήσαμε να συνοψίσουμε τους θεωρητικούς λόγους για τους οποίους ακόμα και στο πλαίσιο της συμβατικής θεωρίας η λειτουργία της αγοράς εργασίας δεν συμμορφώνεται με το μοντέλο της ανταγωνιστικής ισορροπίας. Στη συνέχεια προχωρήσαμε στην σύντομη επισκόπηση της τεράστιας διεθνούς βιβλιογραφίας σχετικά με την επίπτωση μιας μεταβολής του κατώτατου μισθού ιδίως στην απασχόληση. Η γενικότερη κατεύθυνση της διεθνούς εμπειρικής βιβλιογραφίας είναι συμβατή με την μικρή ή στατιστικά μη σημαντική επίπτωση μιας σχετικά συγκρατημένης αύξησης του κατώτατου μισθού στην απασχόληση. Οι λίγες εμπειρικές μελέτες για την ελληνική οικονομία συνήθως αναφέρουν αρκετά υψηλότερες αρνητικές επιπτώσεις (ελαστικότητες) της μεταβολής του κατώτατου μισθού στην απασχόληση, τόσο την συνολική όσο και των αμειβόμενων στα όρια του κατώτατου μισθού. Οι μελέτες όμως αυτές είναι λίγες και όχι εύλογες. Αντι να ακολουθήσουμε μια αυτόματη εφαρμογή των ελαστικότητων που προκύπτουν από τις μελέτες αυτές για να δοκιμάσουμε τα όρια της οικονομίας απέναντι σε μια πολιτική που φαίνεται πολιτικά και κοινωνικά επιθυμητή αλλά θα προσέκρουε στον σκόπελο των αντεπιχειρημάτων μιας οικονομικής θεωρίας που η πράξη και η δυστυχία της ελληνικής κοινωνίας έχει αποδείξει ότι είναι αναποτελεσματική, επιλέξαμε έναν άλλον δρόμο: Χρησιμοποιήσαμε ένα πιο θεωρητικά πιο λογικό υπόδειγμα πολιτικής οικονομίας για να εξετάσουμε συνολικά τα εναλλακτικά σενάρια μιας θετικής μεταβολής του κατώτατου μισθού. Δυστυχώς, παρά το γεγονός ότι κάτω από διαφορετικές συνθήκες θα περίμενε κανείς μια πιο θετική επίδραση του κατώτατου μισθού στην οικονομία, η παραγωγική δομή και ο δημοσιονομικός στραγγαλισμός της ελληνικής οικονομίας δεν αφήνουν πολλά περιθώρια στην τρέχουσα συγκυρία για μια γενναία αύξηση στον κατώτατο μισθό.

Έτσι προτείνουμε μια αύξηση κατά 10% το πρώτο τρίμηνο του 2019. Η αύξησή του κατώτατου μισθού και η επίδραση του στα εισοδήματα θα την απορροφούσαν σε μεγάλο βαθμό οι φόροι και θα δημιουργούσε ένα πρόβλημα που δεν θα ήταν βιώσιμο. Ίσως, σε μια δεύτερη φάση να πρέπει να εξεταστεί πως οι αυξημένοι φόροι θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν παραγωγικά (public spending or public investment) ή να εξετασθεί η μείωσή τους.

Βιβλιογραφικές Αναφορές

- Ahn, Thomas, Peter Arcidiacono & Walter Wessels (2011). «The Distributional Impacts of Minimum Wage Increases When Both Labor Supply and Labor Demand Are Endogenous», *Journal of Business and Economic Statistics*, 29(1): 12-23
- Akerloff, George A. & Janet Yellen (eds.) (1986). *Efficiency Wage Models of the Labor Market*. Cambridge University Press, Cambridge, UK.
- Allegretto, Sylvia A., Arindrajit Dube & Michael Reich (2011). «Do Minimum Wages Really Reduce Teen Employment? Accounting for Heterogeneity and Selectivity in State Panel Data», *Industrial Relations: A Journal of Economy and Society*, 50(2): 205-240
- Ashenfelter, Orley, Henry Farber & Michael Ransom (2010). «Labor market monopsony», *Journal of Labor Economics*, 28 (2): 203-210
- Askenazy, Philippe (2003). «Minimum wage, exports and growth», *European Economic Review*, 47 (1): 147-164
- Atkinson, Anthony B., Chrysa Leventi, Brian Nolan, Holly Sutherland, Iva Tasseva (2017). *Reducing poverty and inequality through tax benefit reform and the minimum wage: The UK as a case-study*. INET Oxford Working Paper no. 2017-04
- Bassanini, Andrea & Danielle Venn (2008). «The impact of labour market policies on productivity in OECD countries», *International Productivity Monitor*, 17: 3-15
- Belman, Dale & Paul Wolfson (2014). *What Does the Minimum Wage Do?* W.E. Upjohn Institute for Employment Research, Kalamazoo, MI
- Bezemer, Dirk J. (2010). «Understanding financial crisis through accounting models», *Accounting, Organizations and Society*, 35 (7): 676-688
- Bhaduri, Amit & Stephen Marglin, (1990). «Unemployment and the real wage: The economic basis for contesting political ideologies», *Cambridge Journal of Economics*, 14(4), 375-393
- Bhaskar, V., Alan Manning & Ted To (2002). «Oligopsony and Monopsonistic Competition in Labor Markets», *Journal of Economic Perspectives*, 16(2): 155-174.
- Bodnár, Katalin, Ludmila Fadejeva, Stefania Iordache, Liina Malk, Desislava Paskaleva, Jurga Pesliakaitė, Nataša Todorović Jemec, Peter Tóth, Robert Wyszynski (2018). «How do firms adjust to rises in the minimum wage? Survey evidence from Central and Eastern Europe», *European Central Bank, Wage Dynamics Network, Working Paper Series No 2122 / January 2018*.
- Boeri, Tito & Jan van Ours (2013). *The Economics of Imperfect Labor Markets*, Second Edition. Princeton University Press, Princeton, NJ.

- Boockmann, Bernhard (2010). «The combined employment effects of minimum wages and labor market regulation—a meta-analysis», *Applied Economics Quarterly*, 61 (Supplement), 167-188
- Brown, Charles, Curtis Gilroy & Andrew Kohen (1982). «The Effect of the Minimum Wage on Employment and Unemployment», *Journal of Economic Literature*, 20 (2): 487-528
- Cahuc, Pierre, Stéphane Carcillo & André Zylberberg (2014). *Labor Economics*, Second Edition. MIT Press, Cambridge, MA.
- Card, David & Alan B. Krueger (1995). *Myth and Measurement : The Economics of the Minimum Wage*. Princeton University Press, Princeton, NJ. [Twentieth-Anniversary Edition 2015].
- Card, David & Alan B. Krueger (1995α). «Time-series minimum-wage studies: A meta-analysis», *American Economic Review*, 85 (2): 238-243
- de Linde Leonard, Megan, T. D. Stanley & Hristos (Chris) Doucouliagos (2014). «Does the UK Minimum Wage Reduce Employment? A Meta-Regression Analysis», *British Journal of Industrial Relations*, 52 (3): 499-520
- Dickens, Richard & Alan Manning (2004). «Has the national minimum wage reduced UK wage inequality?», *Journal of the Royal Statistical Society, Series A*, 167 (4): 613-626
- Doucouliagos, Chris & T. D. Stanley (2009). «Publication Selection Bias in Minimum-Wage Research? A Meta-Regression Analysis», *British Journal of Industrial Relations*, 47 (2): 406-428.
- Dube, Arindrajit, T. William Lester & Michael Reich (2016). «Minimum wage shocks, employment flows, and labor market frictions», *Journal of Labor Economics*, 34 (3): 663–704.
- Ehrenberg, Ronald (1992). «New Minimum Wage Research: Symposium Introduction», *ILR Review*, 46 (1): 3-5
- Employment Policies Institute (2015). *Survey of US Economists on a \$15 Federal Minimum Wage*. (Prepared by: Tracy A. Fowler & Andrew E. Smith). The Survey Center University of New Hampshire. November. <https://www.epionline.org/studies/survey-of-us-economists-on-a-15-federal-minimum-wage/>
- Faggian, Alessandra (2014). «Job Search Theory». Στο M.M. Fischer & P. Nijkamp (eds.), *Handbook of Regional Science*. Springer-Verlag, Berlin. Κεφάλαιο 4.
- Fine, Ben (1998). *Labour Market Theory: A Constructive Reassessment*. Routledge, London.
- Flinn, Christopher J. (2006). «Minimum wage effects on labor market outcomes under search, matching, and endogenous contact rates», *Econometrica*, 74 (4), 1013–1062.
- Fotoniata, Eugenia & Thomas Moutos (2010). «Greece: neglect and resurgence of minimum wage policy». Στο Daniel Vaughan-Whitehead, (ed.), *The Minimum Wage Revisited in the Enlarged EU*, Edward Elgar, Cheltenham & International Labour Office, Geneva, 2010. Κεφάλαιο 7.
- Godley, Wynne & Marc Lavoie (2007). *Monetary Economics: An Integrated Approach to Credit, Money, Income, Production and Wealth*. Palgrave MacMillan, New York
- Godley, Wynne (1996). «Money, finance, and national income determination», *Working Paper no. 167*, Levy Economics Institute of Bard College
- Godley, Wynne (1999α). «Money and credit in a Keynesian model of income determination», *Cambridge Journal of Economics*, 23 (4): 393–411

- Godley, Wynne (1999β). “Seven unsustainable processes,” *Special report*, Levy Economics Institute of Bard College
- Kalecki, Michał (1971). *Selected Essays on the Dynamics of the Capitalist Economy 1933-1970*. Cambridge University Press, Cambridge UK
- Karageorgiou, Lazaros (2004). «The impact of minimum wage on youth and teenage employment in Greece», *Spoudai*, 54 (4): 39-67
- Karakitsios, Alexandros & Manos Matsaganis (2018). «Minimum wage effects on poverty and inequality», DEOS Working Papers 1801, Athens University of Economics and Business
- Kaufman, Bruce E. & Julie L. Hotchkiss (2006). *The Economics of Labor Markets*, Sixth Edition, Thomson/South-Western.
- Keynes, John Maynard (1936). *The General Theory of Employment, Interest and Money*. Macmillan, London
- Koutsogeorgopoulou, Vassiliki (1994). «The impact of minimum wages on industrial wages and employment in Greece», *International Journal of Manpower*, 15 (2): 86-99
- Krueger, Alan B. (2015). «The history of economic thought on the minimum wage», *Industrial Relations*, 54(4): 533-537
- Levin-Waldman, Oren (2001). *The Case of the Minimum Wage: Competing Policy Models*. The State University of New York Press, Albany, NY.
- Manning, Alan (2005). *Monopsony in Motion: Imperfect Competition in Labor Markets*. Princeton University Press, Princeton, NJ.
- Manning, Alan (2011). «Imperfect Competition in the Labor Market». Στο Orley Ashenfelter & David Card (eds.), *Handbook of Labor Economics*, Vol. 4B, Chapter 11, North Holland, Amsterdam.
- Manning, Alan (2016). «The Elusive Employment Effect of the Minimum Wage», *CEP Discussion Paper No 1428*, May. Centre for Economic Performance.
- Neumark, David & William L. Wascher (2007). «Minimum Wages and Employment», *Foundations and Trends in Microeconomics*, 3 (1–2): 1–182
- Neumark, David & William L. Wascher (2007). *Minimum Wages*, MIT Press, Cambridge, MA
- Onaran, Özlem & Giorgos Galanis (2012). «Is aggregate demand wage-led or profit-led? National and global effects», *ILO Conditions of Work and Employment Series*, No. 40
- Papadimitriou, Dimitri B., Gennaro Zezza & Michalis Nikiforos (2013). «A Levy institute model for Greece», *Technical Paper*, Levy Economics Institute of Bard College.
- Pereira, Sonia C. (2003). «The impact of minimum wages on youth employment in Portugal», *European Economic Review*, 47 (2): 229-244
- Pierros, Christos (2018). *Theoretical and empirical contributions to stock-flow consistent modeling*. Διδακτορική διατριβή, Τμήμα Οικονομικών Επιστημών, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών
- Portugal, Pedro, & Ana Rute Cardoso (2006). «Disentangling the minimum wage puzzle: an analysis of worker accessions and separations», *Journal of the European Economic Association*, 4 (5): 988-1013.
- Rebitzer, James B. & Lowell J. Taylor (1995). «The consequences of minimum wage laws: Some new theoretical ideas», *Journal of Public Economics*, 56 (2): 245-255.
- Sabia, Joseph J. (2015). «Minimum Wages and Gross Domestic Product», *Contemporary Economic Policy*, 3 (4): 587-605

- Smith, Adam (1776/1976). *An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations*. General editors: R.H. Campbell and A.S. Skinner, Textual editor: W.B. Todd.: Oxford University Press (Clarendon), Oxford. The Glasgow Edition of the Works and Correspondence of Adam Smith.
- Smith, Adam (2018). *Έρευνα για τη φύση και τις αιτίες του πλούτου των εθνών*. Μετάφραση: Χρήστος Βαλλιάνος. Επιστημονική επιμέλεια: Νίκος Θεοχαράκης & Γιάννης Μηλιός. Πεδίο, Αθήνα.
- Stigler, George J. (1946). «The Economics of Minimum Wage Legislation», *American Economic Review*, 36 (3): 358-365.
- Stockhammer, Engelbert & Özlem Onaran (2012). «Rethinking wage policy in the face of the Euro crisis. Implications of the wage-led demand regime», *International Review of Applied Economics*, 26 (2): 191-203
- Van Biesebroeck, Johannes (2015). *How tight is the link between wages and productivity? A survey of the literature*. ILO Conditions of Work and Employment Series, No. 54.
- Whaples, Robert (1996). «Is there consensus among American labor economists? Survey results on forty propositions», *Journal of Labor Research*, 17 (4): 725–734.
- Yannelis, Constantine (2014). «The minimum wage and employment dynamics: Evidence from an age based reform in Greece», Stanford University Working Paper. <https://www.sole-jole.org/14015.pdf>
- Γαβρόγλου, Σταύρος Π. (2013). *Ο κατώτατος μισθός στην Ελλάδα και διεθνώς: Εμπειρικά δεδομένα, πολιτικές επιλογές*. ΕΙΕΑΔ, Αθήνα
- Δρουκόπουλος, Βασίλης (2012). «Περί κατώτατων μισθών, ή η ανήσυχος μέριμνα για τους ανέργους», *Θέσεις*, 119. http://www.theseis.com/index.php?option=com_content&task=view&id=1180
- Θεοχαράκης, Νίκος (2005). *Η νεοκλασική θεωρία της εργασίας: μια κριτική επισκόπηση υπό το πρίσμα της ιστορίας της οικονομικής σκέψης*. τυπωθήτω-Γιώργος Δαρδανός, Αθήνα.
- Κανελλόπουλος, Κώστας Ν. (2015). «Οι επιπτώσεις των ελάχιστων μισθών στους μισθούς και στην απασχόληση», *Οικονομικό Δελτίο*, Τράπεζα της Ελλάδος, 41: 7-32
- ΣΟΕ & ΚΕΠΕ (2018). *The minimum wage effects on employment, wages and macroeconomic indicators*. Council of Economic Advisors – Ministry of Finance, Ministry of Labour & Centre of Planning and Economic Research. Αδημοσίευτη μελέτη, Μάιος.
- Χολέζας, Ιωάννης (2018). *Οι επιπτώσεις της μεταβολής του κατώτατου μισθού*, Αδημοσίευτο εσωτερικό σημείωμα. ΚΕΠΕ, Οκτώβριος.